

В. В. АНТОНЕНКО*

ВИСТАВКА ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ “ПЕРЕМОГА СИЛОЮ ДУХУ” (до 25-ї річниці Народного Руху України)

Цьогоріч минає 25 років від створення Народного Руху України – громадсько-політичної організації, що на зламі 80–90-х рр. ХХ ст. відіграла вагомую роль у процесі демократизації українського суспільства та стала рушійною силою у боротьбі за соборність і незалежність Української держави. 9 вересня 2014 р. у Центральному державному архіві громадських об’єднань України в рамках відзначення цієї пам’ятної події відбулася презентація документальної виставки “Перемога силою духу”.

Основу експозиції склали документи Національного архівного фонду України, які зберігаються у трьох центральних державних архівах – ЦДАГО України, ЦДАВО України та ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного, державних архівних установах Волинської, Донецької, Запорізької, Львівської, Полтавської, Тернопільської, Чернігівської й інших областей України, а також в Архіві Народного Руху України та Державної наукової архівної бібліотеки. Презентовані архівні матеріали всебічно висвітлюють історію зародження Руху, його організаційно-правове оформлення та суспільно-політичну діяльність.

Серед представлених на виставці матеріалів – статутні документи і символіка Народного Руху України; програми з’їздів, списки делегатів, резолюції зборів; протоколи установчих конференцій, стенограми засідань, витяги з доповідей; ухвали, заяви, декларації та звернення Центрального Проводу НРУ та його регіональних осередків з питань національно-культурної політики, соціально-економічної ситуації, зовнішньополітичного курсу України; агітаційні листівки і відозви, газети та інші друковані видання Руху тощо.

Поряд з документами Народного Руху України до експозиції увійшли архівні матеріали державно-партійного керівництва Української РСР,

---

* *Антоненко Вікторія Володимирівна* – архівіст I категорії відділу використання інформації документів Центрального державного архіву громадських об’єднань України.

Віце-прем'єр-міністр України О. М. Сич під час відкриття виставки документів НАФ "Перемога силою духу". ЦДАГО України, 9 вересня 2014 р.

зокрема: постанови Ради Міністрів УРСР і Президії Верховної Ради УРСР, інформаційні повідомлення Міністерства внутрішніх справ УРСР та ідеологічного відділу Центрального комітету Комуністичної партії України.

Архівні документи дають можливість простежити процес організаційного становлення Руху: від громадської організації до політичної партії. В експозиції представлено проект Програми Народного Руху України, що вийшов друком на сторінках газети "Літературна Україна" 16 лютого 1989 р. Окрім організаційної структури та форм діяльності новоствореної громадської організації, в ньому піднімалися актуальні питання щодо демократизації українського суспільства, прав людини, соціальної справедливості, проблеми національної політики та інші. Публікація проекту Програми НРУ викликала широкий суспільний резонанс. На адресу редакції газети надійшли сотні листів з усіх регіонів України. На виставці представлені деякі з них, зокрема, з міст Ворошиловграда (нині – Луганськ), Маріуполя, Сімферополя, Ялти тощо. Написані як від імені окремих громадян, так і колективні, вони містять у собі схвальні відгуки щодо створення Руху і появи програми його діяльності, називаючи це "актом громадянської мужності" й висловлюючи сподівання, що НРУ буде "формою постійного діалогу, а не зняряддям конфронтації" в суспільстві.

Заступник голови Державної архівної служби України О. В. Музичук під час відкриття виставки документів НАФ “Перемога силою духу”. ЦДАГО України, 9 вересня 2014 р.

Разом із документами, що висвітлюють ставлення громадськості до діяльності Руху, на виставці презентовано доповідні записки та інформаційні повідомлення ідеологічного відділу ЦК Компартії України, які відображають позицію державно-партійного керівництва УРСР щодо організаційного становлення Народного Руху України. В них наголошувалося, що “співробітництво” Компартії України з Рухом можливе виключно за умови приведення його статутних документів у відповідність до Конституцій СРСР і УРСР, а також “рішучого відмежування від УХС, УКК, УНДЛ* та подібних організацій екстремістського, націоналістичного спрямування”.

Незважаючи на ідеологічний тиск з боку Компартії України, Народний Рух України за перебудову здобував все більше й більше прихильників, у першу чергу серед творчої і наукової інтелігенції й студентства. Упродовж 1989 р. відбулося становлення крайових осередків Руху. Матеріали виставки дозволяють простежити перипетії підготовки й проведення установчих конференцій Волинської, Донецької, Київської, Львівської, Полтавської, Ужгородської, Чернігівської та інших регіональних організацій НРУ.

* УХС – Українська Хельсінська Спілка, УКК – Український культурологічний клуб, УНДЛ – Українська національно-демократична ліга.

Перший голова Народного Руху України І.Ф. Драч під час відкриття виставки документів НАФ “Перемога силою духу”.
ЦДАГО України, 9 вересня 2014 р.

У світлі архівних документів на виставці відбито перебіг Установчого з’їзду Народного Руху України за перебудову, який відбувся 8–10 вересня 1989 р. у приміщенні Київського політехнічного інституту. До уваги громадськості представлено програму з’їзду, витяг із стенограми виступу Олеся Гончара, анкети делегатів і учасників, статистичні дані про їх національний, соціальний, фаховий склад, регіональне представництво тощо. Уявити загальну картину зібрання допомагають численні світлини із фондів ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. Також до експозиції включено вітальні телеграми і листи, які надійшли з нагоди Установчого з’їзду НРУ від народних фронтів Латвії, Литви, Естонії, Українського культурного товариства “Дніпро” у Латвії, Ліги українських жінок Канади, освітньо-культурного товариства “Київська Русь” на Сахаліні та інші.

Представлені на виставці документи дають можливість відтворити масштабну роботу Центрального Проводу Народного Руху України та його регіональних осередків щодо вироблення стратегії і тактики діяльності, проведення низки масових суспільно-політичних акцій. Особливу увагу привертають матеріали, які висвітлюють організацію “ланцюга єднання” між Києвом і Львовом та численних мітингів з нагоди 71-ї річниці Злуки УНР і ЗУНР (22 січня 1990 р.); проведення мітингу

Колектив ЦДАГО України та керівництво ЦДАВО України і Держархіву Київської області разом з поважними гостями – І. Ф. Драчем та О. В. Лавриновичем.
ЦДАГО України, 9 вересня 2014 р.

єдності представників усіх національностей, які проживають в Україні (27 лютого 1990 р.); підняття на щоглі перед Київською міською радою синьо-жовтого прапора (24 липня 1990 р.); відзначення 500-річчя запорізького козацтва (3–5 серпня 1990 р.); участь Руху у подіях, які увійшли в історію як “революція на граніті” (студентське голодування в Києві у жовтні 1990 р.).

Знайшли відображення в експозиції також питання участі Народного Руху України у виборах до Верховної Ради УРСР 1989 р. і президентських виборах 1991 р., його позиція щодо референдумів 17 березня і 1 грудня 1991 р., настрої у зв’язку з довгоочікуваним проголошенням незалежності України 24 серпня 1991 р. Разом з тим у ній представлені документи, не менш актуальні для сьогодення, ніж події кінця 1980 – початку 1990-х рр. Серед них – відозви, заяви, листи НРУ щодо європейської та євроатлантичної інтеграції, українсько-російських відносин за часи незалежності України, базування Чорноморського флоту Російської Федерації у Криму, становища кримськотатарського народу тощо.

Особливість цієї виставки полягає в тому, що на ній уперше презентувалися документи Народного Руху України, нещодавно передані на державне зберігання до ЦДАГО України. Це протоколи, ухвали, заяви, накази Центрального Проводу та Політради НРУ, анкети делегатів загальних зборів, друковані видання, листування, а також документи щодо участі Руху у виборчих кампаніях. Нові надходження хронологічно охоплюють період 1990–2009 рр. Вони ввійдуть у вже наявний фонд № 270 – “Громадське об’єднання “Народний Рух України”.

У рамках презентації виставки було представлено відеофільм із фондів ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, в якому висвітлюється процес підготовки та безпосередньо перебіг Установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову.

На відкриття виставки завітали віце-прем'єр-міністр України О. М. Сич, заступник міністра юстиції України І. В. Бондарчук, заступник голови Державної архівної служби України О. В. Музичук, перший голова Народного Руху України І. Ф. Драч, заступник чинного голови НРУ В. С. Коваль, заступник голови НРУ в 1990–1997 рр. О. В. Лавринович, а також працівники архівних установ, науковці, представники громадськості та ЗМІ. Виступаючи з вітальним словом, О. М. Сич наголосив: “Ми маємо детально проаналізувати і переосмислити досвід успіхів і поразок Народного Руху України, який беззаперечно зробив величезний вклад у становлення Української держави. Ми повинні уважно, без жодних упереджень дати оцінку нашим здобуткам і поразкам, щоб наступні періоди державотворення були якомога безболіснішими”. У свою чергу І. В. Бондарчук, звертаючись до присутніх, торкнувся проблеми формування Національного архівного фонду документами сучасних політичних партій, відзначивши, що виступить з ініціативою перед Кабінетом Міністрів України, щоб партії, після реєстрації яких минуло понад 10 років, обов'язково здавали свої документи на зберігання до профільного архіву. Продовжуючи думку високопосадовців, О. В. Музичук звернулася зі словами подяки до архівістів, наголосивши, що велика заслуга в тому, що сьогодні ми маємо можливість презентувати на виставках і використовувати у наукових дослідженнях документи НРУ та інші архівні матеріали, належить саме працівникам архівних установ України.